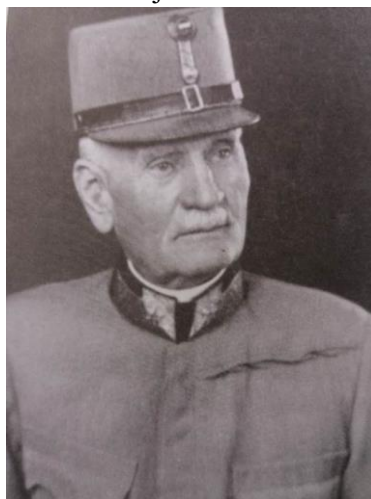

A Perczel család és Debrecen – A debreceni méntelep

Nyul Imre helytörténész

Kevesen tudják, hogy Debrecenben is fontos szerepe volt a Perczel család tagjainak. Közülük ki kell emelni Perczel Dénest, a Magyar Királyi Debreceni Ménlőtelep parancsnokát. (Perczel Dénes nem más, mint Perczel Mór honvédtábornoknak, az 1848–49. évi szabadságharc egyik katonai vezetőjének unokaöccse.)

Bonyhádi *Perczel Dénes (I.) Pál András Gábor* 1853. szeptember 25-én született Bonyhádon. Édesapja teljes nevén bonyhádi *Perczel Béla Ferenc Lajos* (1819. június 15. Börzsönypuszta – 1888. március 25. Budapest) jogász, igazságügyi miniszter, a Kúria elnöke. Édesanyja *Boronkay Elvira* (1827. február 15. Rácalmás – 1894. október 23. Budapest). Perczel Dénes testvérei: Dezső (1848–1913) politikus, belügyminiszter, Gizella (1846–1915), Aurél (1850–1877), Béla (1851–1917) és Ferenc (1856–1914) az OMGE¹ igazgatótanácsának tagja, a Magyar Mezőgazdák Szövetsége vezérigazgatója.

Perczel Dénes tanulmányait a kalocsai jezsuita gimnáziumban folytatta mint bentlakó növendék. Érettségi után a fiumei Tengerészeti Akadémia hallgatója lett. Ezt követően néhány évig kereskedelmi hajókon szolgált, többek között 1874-ben az Emidio, majd az Alexandria hajón.

Szülei hatására lépett katonai pályára. 1880. május 1-től Szabadkán szolgált a 10. számú huszárezredben, hadnagyként.²

Következő év novemberében a dorozsmai méntelepre helyezték, ami örömmel töltötte el a lovak iránti szeretete miatt. Az itteni szolgálata alatt tevékenyen részt vett a szegedi árvíz mentési munkálataiban.

¹ Országos Magyar Gazdasági Egyesület

² Magyarország, 1933. december 30. 11.

Később a mai Szerbia területén található Németpalánkára került (ma Palánka). Itt ismerkedett meg dr. Hipp Miklós legkisebb gyermekével, *Hipp Flórával* (1864. október 8. Németpalánka – 1953. június 11. Bonyhád), akivel 1882-ben összeházasodtak. Ekkortól a dorozsmai méntelepen éltek. Házasságukból négy gyermek született: Miklós, Etelka, Dénes és Aladár. Szolgálati helyeinek sora Mezőhegyes, ismét Dorozsma, majd Eperjes és végül Debrecen. Itt a család a Böszörményi úti méntelep főépületének emeletén, a déli oldalán lakott.

A Magyar Királyi Debreceni Ménlőtelepen Fadlallah el Hedad Mihály mellett 1899-től parancsnokhelyettesi beosztása volt. Fadlallah 1899-ben visszakérült Bábolnára, de hivatalosan még egy évig ő volt a parancsnok Debrecenben is. Ekkor Perczel Dénes végezte az ő feladatait is.

Perczel Dénes (I.) volt a méntelep kinevezett parancsnoka 1900 és 1918 között. A világháborúban, amelyben egyébként mintegy negyven Perczel családtag katonáskodott, Perczel Dénes Pflanzner-Baltin hadseregében a hadtáp tréningi szervezetét vezette.

Az uralkodó 1890-ben II. osztályú, majd 1895-ben I. osztályú kapitánnyá nevezte ki. 1905-ben őrnagy, 1911-ben alezredes lett. Az első világháború kitörése előtt ezredessé léptették elő. Több alkalommal részesült elismerésben, ezek közül kiemelkedik, az 1908-ban kapott „Ferenc József rend lovagkeresztje” kitüntetés. 1915 közepétől a császári-királyi második hadsereg hadtápos lótenyésztési különítményének vezetője és szervezője volt. 40 év szolgálat után, 1918. május 1-jén nyugállományba helyezték, ekkor vezérőrnaggyá nevezték ki.

Debrecenben hunyt el 1933. december 25-én, tüdőgyulladásban. A debreceni nagyerdei Köztemetőben helyezték örök nyugalomra a X. tábla első sorának 94. sírhelyére.³

Unokája, Perczel Dénes (III.) utolsó kívánságáról a következőket írta: *„Végakarataiban kikötötte, hogy nem temethetik az akkor szokásos és illő katonai díszben, (tehát se sortűz, se zenekar, se dízsír) a köztemető soron következő parcellájába helyezték, földhant alá. A dísz nélküli fakeresztre kizárólag nevét és életkor dátumait írják. Utasítása városszerte óriási felháborodást keltett, hiszen a Tiszántúl egyik legmagasabb rangú főtisztje volt. Fiai, akik akkor már szintén magas rendfokozatú huszártisztként szolgáltak, mindent elkövettek, hogy ezt a számukra dehonesztáló (demokrata gyanús) temetést megváltoztassák, illő-*

³ Ma már második sor

vé tegyék. Csak gyóntatóatyjának kiállása tette kötelezővé és valóvá utolsó kívánságát. Sírja ma is a Debreceni Köztemető peremén található, sok borostyánnal befutva, a szürkülő fakereszt és egy hatalmas tölgy alatt.”

Sajnos a sírja ma eléggé elhanyagolt állapotban van, sorsa bizonytalan.

Perczel Dénes és Hipp Flóra leszármazottjai is kapcsolódtak városunkhoz, valaki fényképeivel, valaki az első debreceni labdarúgócsapat tagjaként, valaki debreceni katonáskodásával.

Perczel Dénes és Hipp Flóra legidősebb fia, *Perczel Miklós* (1882. december 6. Budapest – 1969. május 27. Debrecen⁴) filmoperatőr és fényképész. A pallagi Mezőgazdasági Akadémián tanult, majd a Debreceni Első Takarékpénztár tisztségviselője volt 1906–1917 között. Később Berlinbe utazott, ahol az Uher Filmstúdióban operatőr lett. A húszas években visszatért Debrecenbe és saját fényképsz műtermet nyitott, amelyet feleségével, *Barna Margittal* (1904–1965) együtt működtetett a Péterfia utca 76., majd a Szent Anna utca 10–12. szám alatti házban. A Debrecenben 1932-ben megalakult Magyar Amatőr-fényképészek debreceni csoportjának elnöke lett. Fényképeivel több nemzetközi díjat nyert, legnagyobb sikere a Buenos Airesben rendezett világverseny fődíjának elnyerése volt. 1944-ben a műteremlakása egy közelben becsapódó bomba miatt megsérült, majd ki is fosztották. Így a háború után a városházán vállalt hivatali munkát, de 1946-ban származása miatt elbocsátották. Felesége az 1950-es években a Debreceni Fényképész Szövetkezetben, majd a Művészi Fotó KTSZ-ben dolgozott egészen haláláig. Felesége halála után fia Budapestre vitte Perczel Miklóst, aki

⁴ Debrecen halotti anyakönyve 127/1969 (több helyen tévesen május 29. szerepel)

nem tudta megszokni a fővárost és visszatért Debrecenbe, ahol hamarosan elhunyt. Álmában érte a halál, a Batthyány utca 17–19. szám alatti lakásában. Házasságukból egy fiuk született. *Perczel Dénes* (III.) (1929. február 18. Debrecen – 2013. november 17. Budapest) ismert építész, szobrász, grafikus, festő volt. Nevéhez fűződik többek között a debreceni Svetits gimnázium új szárnyának és kápolnájának belső kialakítása, a Dósa nádor téri volt Kőjál épület és a Liszt Ferenc utca 4–6. szám alatti kétemeletes ház, illetve több magyarországi templom és templombelső tervezése.

*Perczel Miklósné szobrát formázza meg Stróbl Alajos 1913-ban
(Perczel család)*

Perczel Dénes (I.) második gyermekét *Perczel Adelhaidis* (alias Etelka) *Elvira Mária* (1885. július 22. Palánka – 1950. szeptember 18. Bonyhád) néven anyakönyvezték. Férje (unokatestvére) *Perczel Béla* (1884. augusztus 23. Szekszárd – 1945. április 8. Győr) Tolna megye főispánja, országgyűlési képviselő. Három gyerekük született: *Perczel Bertalan* (1915–2007), *Perczel Klára* (1917–1999) és *Perczel Ágnes* (1920–2019).

Perczel Dénes (I.) és Hipp Flóra harmadik gyereke, ifj. Perczel *Dénes* (II.) *Ede Béla* (1888. február 12. Kiskundorozsma – 1975. június 3. Budapest) huszár ezredes.⁵ 1918. április 11-én Szatmárcsekén feleségül vette *Kölcsey Gabriella Borbála Ilonát* (1895. október 24. Cseke – 1955. augusztus 18. Dunakeszi). Ő Kölcsey Ferenc nagybátyjának a leszármazottja. Gabriella is versenyszerűen lovagolt. Egy lányuk született, *Perczel Elvira* (1920–2011).

1902 nyarán a Debreceni Torna és Kerékpáros Egylet keretében huszonkét „végzett, kvalifikált fiatalember” alapított futballcsapatot. Ennek volt tagja a fiatal Perczel Dénes is.

Debreceni tanulmányait a Szent Anna utcai piarista gimnáziumban kezdte, majd a Református Kollégiumban fejezte be.

Dénest a hadapródiskola elvégzése után 1908. március 18-án hadnaggyá avatták. Az első világháborúban a cs. és kir. 7. huszárezred kötelékében 13 hónapot töltött a fronton, ahol megsérült. 1915 januárjában orosz fogságba esett, és csak 38 hónap múlva szabadult a transzbajkái Csitában lévő hadifogolytáborból. A két világháború között különböző beosztásokban szolgált. 1939-ben ezredessé léptették elő. 1943-ban nyugállományba helyezték, majd aktiválták és 1945 tavaszán Komárom vármegye parancsnoki teendőivel bízták meg. Szovjet hadifogságba került, ahonnan csak 1948. július 22-én tért vissza. Hazaérkezése első állomása Debrecen volt, ahol fertőtlenítés és orvosi vizsgálat után került a Debreceni Hadifogoly Átvevő Bizottság elé, ott vették nyilvántartásba.⁶

Hazatérése után a katonaságtól leszerelték és feleségével együtt kitelepítették a Békés megyei Hunyára, majd Tódebrőre. Ezt követően egy ideig kőművessegédként dolgozott, majd nyugdíjasként éjjeliőr volt.⁷

⁵ Bene–Szabó 2003. 197. p.

⁶ <https://adatbazisokononline.mnl.gov.hu/adatbazis/a-debreceni-fertotlenito-intezet-jegyzokonyvei-a-hazatert-hadifoglyokrol>

⁷ Somssich Réka, ifj. Perczel Dénes dédunokájának szíves közlése.

1948 11/22	Hólov Tessmer	1921 11/29	Sobyan Cort	mar all
"	Vionegi Antal	1910 X/70	H. Nagy János	su
"	Bauhióli István	1898 11/12	Schmele Juli	ht. magyar
"	Perczel Dénes	1888 II/12	Hipp Ther	ht. mag cavale

Bejegyzés a Debreceni Fertőtlenítő Intézet jegyzőkönyvéből

*Perczel Dénesné, Kölcsey Gabriella az 1930-as években
(Perczel család)*

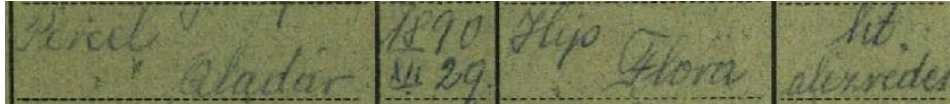
Perczel Dénes (I.) és Hipp Flóra legkisebb gyermeke *Perczel Aladár Béla Dénes* (1890. december 29. Dorozsma – 1976. augusztus 27. Nyíregyháza) huszár alezredes.⁸ Felesége Horváth Margit (1894. október 3. Hete – 1970. január 24. Hete). Két lányuk született, *Perczel Zsuzsanna* (1920–1987) és *Perczel Mária* (1925–2007).

Debreceni tanulmányait Aladár is a Szent Anna utcai piarista gimnáziumban kezdte, majd a Református Kollégiumban fejezte be 1906-ban. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1911. augusztus 18-án avatták hadnaggyá, majd Debrecenbe, a cs. és kir. 7/11. huszárosztályhoz helyezték, 1915-ben géppuskás tanfolyamot végzett. 1914. július 28-án főhadnaggyá léptették elő. Az ezredével az első világháborúban 22 hónapot töltött a fronton. 1919-től a 2. huszárezredben szolgált, ugyanebben az évben századosi rangot kapott. 1920. január 1. és 1921. május 1. között szakaszparancsnok volt Debrecenben. A két háború között több posztot is betöltött, szakasz-, majd géppuskás századparancsnok, laktanyagondnok és sportreferens volt Nyíregyházán. 1926-ban díjugrató magyar bajnokságot nyert. 1928/1929-ben törzstiszti tanfolyamot végzett. 1929-ben őrnagy lett és az V. csendőrlovas alosztály parancsnoki teendőit látta el. 1929. április 1-től november 1-ig az olimpiai lovascsapat kerettagja a díjugrató szakágban. 1934-től a miskolci városi és vármegyei testnevelési és népgondozó felügyelőség lónyilvántartó tisztjeként tevékenykedett. 1935-ben lovastiszti tájékoztató tanfolyamon vett részt, és ebben az évben alezredessé léptették elő. 1937. augusztus 1-től Miskolcon, 1938. október 1-től a gyöngyösi katonai parancsnokságon, 1940. április 1-től pedig a nyíregyházi kiegészítő parancsnokságon volt lónyilvántartó tiszt. 1941. május 15-től a nagyvárad, 1942. január 1-től pedig a budapesti Központi Lóvásárló Bizottság tagja. 1945. január 10-től járási katonai közigazgatási parancsnok Tatán, majd március 18-tól a Komárom vármegyei katonai parancsnokság beosztott tisztje lett.

1945. május 18-án szovjet fogságba esett, ahonnan 1948. július 22-én tért haza. Bátyjához hasonlóan ő is Debrecenben esett át a hazatérő hadifoglyok kötelező procedúráin.

⁸ Bene–Szabó 2003. 197. p.

Bejegyzés a Debreceni Fertőtlenítő Intézet jegyzőkönyvéből

1949. szeptember 5-én a szolgálatból elbocsátották. Se munkát, se nyugdíjat nem kaphatott, mint „megbízhatatlan”. Később egy hajdani beosztott katonája felvette útkaparónak a Szabolcsi Útfenntartó Vállalathoz, de dolgozott egyebek között gulyásként, napszámosként, favágóként.⁹ Még 10 évet dolgozott az új nyugdíjáért. A Szabolcs-Szatmár megyei Hetében¹⁰ éltek tovább, ahol balesetben megsérült, a nyíregyházi kórházban hunyt el.¹¹

Perczel Aladár az 1930-as években (Perczel család)

⁹ PERCZEL Dénes (I.) Visszaemlékezése (kézirat), a Perczel család tulajdona

¹⁰ Ma Hetefejércse

¹¹ FÉLEGYHÁZI Zoltánné, tiszaujhelyi UJHELYI Eszter, Perczel Aladár unokájának szíves közlése (több helyen Aladár halálának helyeként tévesen Hete szerepel, az a temetési helye)

A méntelep

A debreceni ménlőtelep felállításáról már az 1871. február 7–8-i költségvetési vitában tárgyaltak az országgyűlésben.

A debreceni méntelepet 1873-ban alapították. Ehhez „*a magyar államkincstárból 1873. augusztus 9-én felvett a város 120.000 forintot ménlőtelep építés céljából. Ez is törlesztési kölcsön: 40 évre szól. A ménlőtelep épületeiért a földmives ipar és kereskedelemügyi minisztérium annyi évi bért fizet, hogy ebből a törlesztés mellett folytonosan marad fölösleg, 40 év múlva a ménlőtelep összes épületei a város tulajdonává válnak.*”¹²

A méntelep létrehozására a város 1873-ban a közlegelőből 15 holdas telket biztosított, amit „város majorja” néven telekkönyveztek.¹³

A Magyar Királyi Debreceni Méntelep 1874-ben épült a Böszörményi és a Tiszafüredre vezető út sarkán. A méntelep a kor szokásának megfelelően lakta-nyaszerű stílusban épült. A maga idején korszerű épületegyüttes két istállója 172 mén elhelyezésére volt alkalmas (ez bővült az 1950-es években egy új, 100 férőhelyes istállóval). A déli oldalon húzódó istálló a magyar félvér lovaké, az északi oldalon álló a nóniusz fajtájú lovaké volt.

A főépület egyemeletes volt, a földszinten őrház, konyha, altiszti és legénységi szobák, kábel stb., az emeleten parancsnoki lakás (7 helyiség), parancsnoksági és egyéb irodák, kapitányi és állatorvosi lakás, vendégszobák stb. kaptak helyet. A méntelep építője Vecsey Imre (1820–1883), a cívisváros egyik legjelentősebb építésze és ácsmestere volt.

¹² ZELIZY 1882. 242. p.

¹³ MNL HBML IV.B. 1405/a Gazdasági Bizottság jkv. 1. k. 1873/687

A főhomlokzat kapuzatát felül a 48-as címer, két oldalát egy-egy lófejszobor díszítette. Maga a boltíves portál is nagyon szép volt. Néhány emeleti ablak felett is lófejes dombormű volt látható. Az épületről készült, és a levéltárban őrzött kiváló rajzok egyikét is érdemes megsejlelnünk.¹⁴

Az épület előtt gázlámpák világítottak. Az udvari oldalon, a földszinten, a ma is látható árkádos folyosón tisztogatták egykor a lószerszámokat.

Mindkét istálló végében zabos- és szerszamoskamra volt, a padlás a zab tárolására szolgált. A belső udvaron volt a kóroda,¹⁵ a kovács- és patkolóműhely, valamint a kocsiszín. A boltíves istállók is mivesek voltak. A külső udvar szabad lovardaként szolgált, és szépen parkosították is a területet.

Az első méntelepparancsnok Fadlallah el Hedad Mihály (1843–1924) volt. Ki is ez az érdekes nevű, magát magyarnak valló, de arab születésű, méneskari tábornoki rangig jutott parancsnok? 1857-ben egy lóvásárló küldöttség hozta magával mint árva gyermeket, akiből felsőbb utasításra katonatisztet neveltek. A lovakat nagyon szerette és értett is hozzájuk, így egész pályafutását a méneskarnál töltötte. Több lóvásárló expedíciót vezetett a Közel-Keletre, vala-

¹⁴ MNL HBML XV.12. 81/a-c

¹⁵ kóroda: állatkórház

mint az egykori Mezopotámia területére. Ugyan kikeresztelkedett és katolikus vallásra tért át, magyarul is alaposan megtanult, de arab származását sohasem tagadta meg. Állítólag élete végéig beszélt anyanyelvét. Több útleírást írt, amelynek középpontjában az arab lovak, az arab emberek és a sajátos táj állt. Debrecenből Bábolnára helyezték. 1910-ben nyugállományba vonult. Haláláig Bábolnán élt, ott is temették el. Sírja ma is ott található.

Nem sokkal a méntelep kialakítása után, 1874. október 1-jén az összes felszerelésével együtt átadták az állam részére.¹⁶

1890-ben a király debreceni látogatása során megtekintette a méntelepet is, „amely előtt a honvédszárság teljes tisztikara várta. [...] Ferenc József 84 mént vett szemügyre, melyek között angol telivérek, arab, lipicai, bábolnai, mezőhegyesi és kisbéri lovak is voltak. Külön is tájékozódott, milyen fajtájúak az állatok, mennyi idősök, és mikor kerültek a debreceni méntelepre”.¹⁷ A látogatást megörökítő márványtáblát az épület kapualjában helyezték el. Az épület átalakításakor Hetey Sándor a Déri Múzeumba vitette el, hogy megőrizze.¹⁸

el, hogy megőrizze.¹⁸ Jelenleg a múzeum külső raktárában található, a fénykép ott készült róla.¹⁹ A tábla szövege: „Ő császári és királyi felsége I. Ferencz József legkegyelmesebb urunk 1890 évi szeptember hó 12-én történt legmagasabb látogatásának emlékére.”

1891. október 22-én „az állami ménlőtelep hatalmas, mintegy 70 öl hosszú istállója [...] leégett” Az új istálló építésére a városi mérnöki hivatal azonnal versenytárgyalást hirdetett.²⁰

1892-ben 100 lóra való istállóval és legénységi lakással tervezte bővíteni a város a méntelepet, de a minisztériummal nem sikerült megállapodniuk, így csak 50 ló befogadására alkalmas istállót építettek, aminek költsége 22.000 forint volt.²¹

¹⁶ MNL HBML IV.A. 1021/b 17. d. 2752/1875

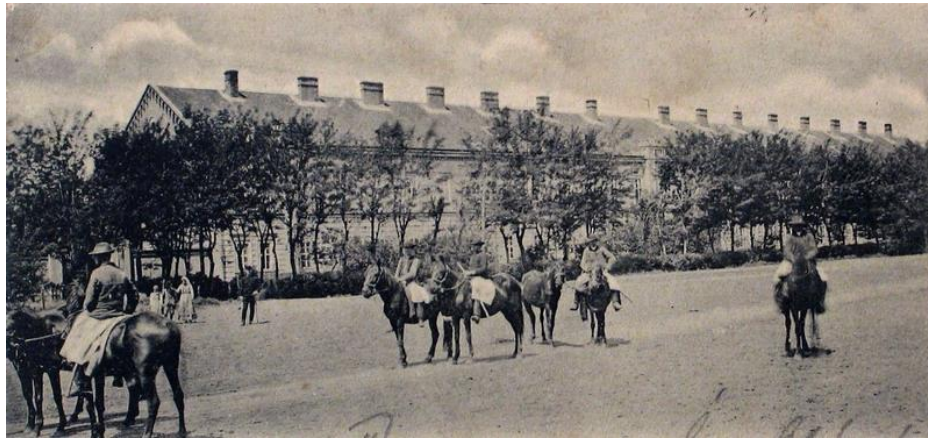
¹⁷ kituntetes.webnode.hu/erdekessegek/ferenc-jozsef-debreceni-latogatasa (2018.03.08.)

¹⁸ HETEY 1984. 23. p.

¹⁹ Lsz. VIII.77.6.1. Mérete: 47,5×47,5×6,3cm

²⁰ Debreczen-Nagyvárad Értésítő, 49. évf. 43. szám, 1891. október 25.

²¹ Debreczen-Nagyvárad Értésítő. 50. évf. 26. szám, 1892. június 26. 2.

A méntelep 1902 előtt (képeslap)

1900 és 1918 között a már bemutatott Perczel Dénes (I.) látta el a parancsnoki feladatokat.

Debrecen városa 1914. december 1-től bérbe adta a méntelepet magyar királyi állami méntelep céljára a magyar királyi államkincstárnak. Az eredeti szerződés 25 évre szólt.²²

Hámorszky Arthur ezredes, magyar királyi állami lótenyésztési főigazgató „érdeme a debreceni méntelep megmentése az [1918. – Ny.I.] októberi forradalom alkalmával. Akkor katonáival az odaözönlő kóbor katonákat lefegyverezte, és nemcsak a méntelepet, hanem a város közbiztonságát is megvédelmezte.”²³

A várost megszálló román hadsereg 1919-ben nagyon sok lovat elvitt, az állományt csak 1925-re tudták újra pótolni megfelelő vérvonalú és számú lovakkal.

Az 1920-as években a M. kir. 6. honvéd vegyesdandár parancsnokság foglalt vonatosztálya a méntelep területén működött. Az 1930-as évek legelején áttelepült a nyulasi Salvator barakkok egy részébe, de az alakulat lóállományát továbbra is a méntelep biztosította.

Az 1930-as népszámláláskor 111 személy élt a méntelep területén, ebből 72 kereső férfi és 2 nő, a többiek eltartottak voltak.

A külső udvar (lovarda) kevésnek bizonyult, ezért Schütz Ernő méntelepparancsnok 1927-től a ménnek szabadban történő járatására az akkori Baromvásártér délnyugati sarkában 3 katasztrális hold 900 négyszögöl területet bérelt a vá-

²² R.3 Laktanyák jogviszonya, adó, bér. DMJV PH Mikrofilmtár

²³ BÉKÁSSY 1930. 225.

rostól.²⁴ (Az akkori Baromvásártér a Hajdúböszörményi út páros oldalán, a mén-telep északi oldalától a Debreceni Egyetem Böszörményi úti campusának déli oldaláig (Akadémia utca), és hátul a vasút vonaláig terjedt. Vásárnapokon a jártatás szünetelt, a területet a rendészeti közeg használhatta, illetve a Balmazújvárosi út felől érkezők ezen keresztül mehettek be a vásártérre.

A mén-telep vezetője 1932-től Micsky Imre József (1887–?) méneskarri ezredes, aki munkásságával rányomta bélyegét ezen időszakra. Ekkoriban a lóállomány 130 körül mozgott, s négy érvonalban folyt a tenyésztői munka. A ménes „cégére”, az ötösfogat szép sikereket ért el, a későbbiekben a fogathajtó versenyeken is mindig az élmezőnyben végeztek a város fogatai. 1937–1941 között volt olyan, amit Micsky Imre hajtott.²⁵ Az 1960-as évek elejéig a mén-telep „gondozásában” volt a város híres landauer-hintója is, amin pl. Ferenc József, Déri Frigyes, de külföldi államfők is utaztak. A hintó ma Hortobágyon van kiállítva.²⁶ Micsky nevéhez fűződik, hogy 1857-ig visszamenőleg rendeztette a törzskönyvi adatokat. 1942-től Kelet-Magyarország lótenyésztési felügyelője volt, de továbbra is Debrecenben, a mén-telepen élt.

Az 1930-as évek közepén, hosszú huzavona után fedezettő udvart is létrehoztak részben a mén-telep, másrészt a lovas gazdák lovai számára.²⁷

Mivel a déli istállót 1944-ben bombatámadás érte, ennek állományát ideiglenesen Nyíregyházára helyezték át, majd a helyreállítás után, 1948-ban hozták vissza a kimenekített méneket Debrecenbe. 1944 decembere és 1945 februárja között 126 mént Németországba telepítettek Micsky Imre tiltakozása ellenére. Kátai Pál István parancsnok a lovakkal együtt ment nyugatra. 1945 júniusában a francia hatóságok a Debrecenből elvitt mének egy részét Németországból elzakszmányolták. Így a debreceni mén-telep egy ideig lovak nélkül maradt.²⁸ A politikai viszonyok rendeződése után, mivel tenyészménekről volt szó, idővel a lóállomány egy részét sikerült visszaszerezni Franciaországból. 1947-ben Váradý Jenő nyíregyházi huszár hadnagyot bízták meg a mén-telep vezetésével. 1948-ban P. Kovács László, 1949-ben Mocsáry Károly, 1950-től 1956-ig Licen-

²⁴ MNL HBML IV.B, 1409/E

²⁵ Agrártörténeti Szemle 1986.

²⁶ PAPP József szíves közlése

²⁷ MNL HBML IV.B, 1409/E

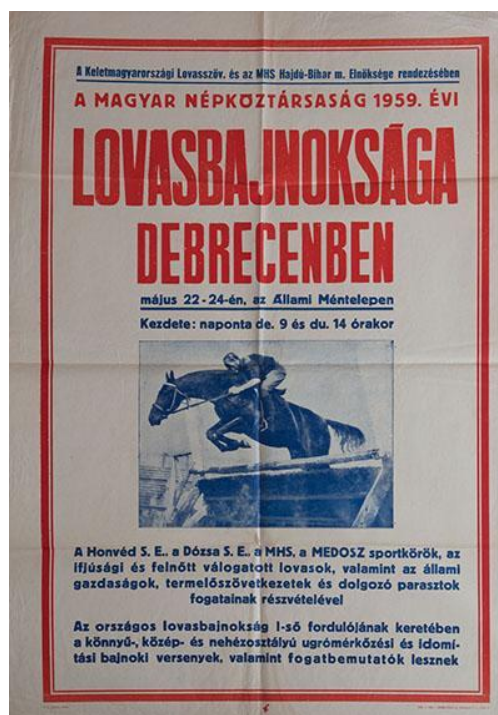
²⁸ Lóállományunk II. világháborús veszteségei (3.) In. Lovas nemzet 2000. május 18–19. p.

ciás György (civilben hajószakács, káder²⁹), majd egy fél évig Markos László, végül 1957 márciusától 1961-ig, a méntelep megszüntetéséig Rónyai Kálmán látta el a méntelep vezetését.

A méntelep parancsnokai 1945 előtt:

1874–1900	Fadlallah el Hedad Mihály (1841–1924)	tábornok
1900–1918	Perczel Dénes (1853–1933)	ezredes
1919–1924	nincs adat	
1925–1931	Schütz Ernő	alezredes
1932–1942	Micsky Imre (1887–?)	ezredes
1942–1944	Kátai Pál István	őrnagy

Az 1950-es évek második felében a méntelep jártató pályáján rendezték meg a lovas versenyeket.

²⁹ Politikai szempontból megbízható, munkáját kiválóan végző személy, akinek helytállására a kormány vagy a párt számít.

*Kecskeméti János, Vigh Ferenc, Pamper Viktor
1956-ban a ménitelep udvarán
(Pamper Viktor)³⁰*

Az 1960-as években Ákos Ajtony (1944–2014) volt a legjobb debreceni díjugrató. Már 16 évesen korosztályos válogatott, később különböző egyesületek színeiben kilencszeres egyéni magyar bajnok lett és több nemzetközi trófeát is szerzett, Münchenben pedig olimpiai 13. helyezést ért el. A versenyzés befejezése után edzősködött az öttusázóknál, több olimpiai és világbajnoknak volt a lovasedzője. Sok debreceni emlékszik rá, szinte hallják, amikor a szpíker bemondta: „És most következik Ákos Ajtony Pajor nevű lován”

Az egyre szépülő Debreceni Állami Ménitelep adott otthont az 1958. évi Tiszántúli Mezőgazdasági Kiállításnak is. Ekkor még reménykedtek a ménitelep fejlesztésében.

A földművelésügyi kormányzat 1961-ben a jól szakosított és összpontosított intézményeit, a ménitelepeket megszüntette. A debreceni ménitelepi objektum örököse a Debreceni Állami Gazdaság lett. A ménitelep megszűnésével 1965-re a szakszerűen megépített lovaspálya is bezárt.

1963-ban többek között itt működött az Állami Gazdaságok Igazgatósága, a Lótenyésztési Felügyelőség, a Lófedeztetési állomás, a Szarvasmarha Mesterséges Termékenyítő Főállomás (a köznyelvben „kisbornyúgyár”), illetve az Építőipari Vállalat egyik telephelye.

³⁰ A fotó jobb oldalán a főépület árkaos földszinti folyosóival, hátul pedig az északi istállósor látható.

A régi, szép főépületet „felújították”, ezzel együtt a jellegzetes bejárata és oromzata eltűnt, valamint a címer és a bejáratot díszítő két lófej is. (A lófejek Hetey Sándor egykori ménesvezető jóvoltából a mátai törzsistálló főbejáratához kerültek 1967 után. Sajnos a lófejeket egy tatarozás alkalmával, állagmegóvás címén lefestették, így egyforma lett a keleti oldalon található másolatokkal.³¹) Egy épület még megmaradt az egykori méntelepből, az 1951-ben épített egyik istálló, amelyben ma is látható egy régi etető, az ún. „zabos-kagyló”. Ez az épület ma a honvédség területén áll, raktárként használják.

„Zabos-kagyló” (Magyar Honvédség)

³¹ DUNKA Béla szóbeli közlése

A méntelep az 1960-as években (reprodukció)

A déli oldalon álló istálló épületét sokáig a DIK³² használta műhelyek, raktárak céljára. 1978-ban az eredeti istálló épületére két emeletet húztak fel, ahol 30 átmeneti lakást³³ alakítottak ki. A földszinten üzletek, szolgáltatócégek működtek. A következő fényképen jól látszik a méntelep eredeti, déli istállója.

³² Debreceni Ingatlankezelő Vállalat

³³ A város más lakóépületeinek felújítása miatt kiköltöztetett családok ideiglenes elhelyezését oldották meg ezekkel.

*A méntelep déli oldali istállója 1975-ben.
A háttérben a méntelep főépületének emeletráépítése folyik. (Mikrofilmtár)*

A méntelep területe folyamatosan változott. Először az 1927-ben bérelt terület került ki a fennhatóságuk alól, majd a mai katonai laktanya elődjének létrehozásakor tovább csökkent.

Mára mindössze az emeletráépítéssel bővült főépület idézi az intézményt. Az átalakítás ellenére ma is látványos az eredeti kerékvetőkkel a főbejárata. Az épületben némi emlékként a Magyar Lótenyésztő és Lovasszervezetek Szövetsége működik, de itt található DMJV Gyermekvédelmi Intézménye is.

2004-ben mindenkit kiköltöztettek a régi istállóra épített kétemeletes épületből és lebontották. Ekkor megszűnt a méntelep udvara is, ide építették fel a Füredi kapu lakóparkot.

Irodalom

Békássy Jenő: Komárom és Esztergom vármegyék ujjaépítése Trianon után. Budapest, 1930.

Bene János – Szabó Péter: A magyar királyi honvéd huszár tisztikar 1938–1945. Nyíregyháza, 2003.

Dobos Gyula: A bonyhádi Perczel család archívuma. In: Tolna Megyei Levéltár családi iratainak repertóriumai III. Szekszárd, 2001.

Dr. Dobos Gyula: A Perczelek. Szekszárd, 2001.

Hetey Sándor György: Debrecen város törzsménesének története 1944-ig. Debrecen, 1984.

Perczel Dénes emlékiratai. (kézirat) Perczel leszármazottak tulajdona

Zelizy Dániel: Debrecen sz. királyi város egyetemes leírása. Debrecen, 1882.

